

VINTILĂ I. C. BRĂȚIANU – ÎNTRE PACEA ROMÂNIEI MARI ȘI RĂZBOIUL PETROLULUI

REMUS PETRE CÎRSTEA*

Nevoile statului român contemporan, național și unitar sau asigurarea specializării, stabilității și a responsabilității inițiativei private și publice față de interesele naționale, economice și culturale, sanitare sau militare sunt „ambițiile” lui Vintilă I. C. Brătianu, izvoarele patriotismului său și proiectul pentru care el s-a pregătit să îl elaboreze și să îl pună în practică¹.

După primul Război Mondial, în condițiile în care combustibili lichizi devin o soluție energetică globală, exploatarea petrolului va influența în mod firesc într-o măsură apreciabilă evoluția raporturilor internaționale. Dezbatereii problemelor legate de țiței i-au fost consacrate ori a fost cauza directă a eșecului multor conferințe internaționale postbelice (Paris, San Remo, Washington, Genova, Haga și Lausanne)². Disputa și jocurile de interese între marile puteri capitaliste a cunoscut adesea momente de maximă încordare. Nu numai o singură dată, din cauza petrolului, se pare că izbucnirea unui război între foștii aliați de la 1914-1919 părea iminentă³.

Până la apariția Legii minelor din 1924 și modificarea sa în 1929, Vechiul Regat și România Mare vor fi și un teatru de război și un partener de negociere pentru controlarea și exploatarea cât mai avantajoasă a resurselor de combustibili fosili lichizi aflate pe teritoriu românesc și pentru echilibrarea balanțelor financiare apărute în urma prevederilor tratatelor de pace. După 3 ani de organizare a efortului românesc de război, „un om puțin expansiv, punctual, intransigent cu jumătățile de măsuri, precis în întrebări și răspunsuri, cerând să fie tratat cu aceeași măsură, evitând orice relațiuni cu oamenii dubioși”⁴, Vintilă I. C. Brătianu va ocupa un deceniu toate posturile cheie în gestionarea căilor economice și financiare, publicistice și diplomatice de refacere și consolidare a României. În primul deceniu al secolului al XX-lea, grupări politice românești, liberale sau conservatoare, interesate să dezvolte industria petrolieră, vor

* Muzeul Județean Argeș, Pitești.

¹ Vintilă I. Brătianu, *Nevoile statului modern și Constituția României Mari*, în *Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, (redactor Aurelian Stroe), Editura Humanitas, București, 1993, p. 45-73.

² M. Plătăreanu, *Politica economică și socială a României în trecut și în cadrul legislației actuale*, București, 1936, p. 177; *Petrolul și conferințele internaționale*, în *cotidianul Viitorul* din 7.9.1922, p. 1.

³ Gheorghe Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, Editura Enciclopedică, București, 1998, p. 71.

⁴ Scarlat Panaitescu, *Vintilă Brătianu în cariera sa științifică și politică*, Așezământul Cultural „Ion C. Brătianu”, *Viața și opera lui Vintilă I. C. Brătianu*, văzute de prietenii și colaboratorii săi, Imprimeriile „Independența”, București, 1936, nr. XXXII, p. 584.

căuta să păstreze piețele tradiționale ale petrolului românesc din Europa și prețuri de export convenabile, sprijinindu-se pe capitaluri germane și austriece, sub presiunea apogeeului primei ofensive comerciale a trustului american Standard Oil.

Cei dintâi ani de după conflagrația din 1914-1918 s-au caracterizat, între altele, prin înțepirea nemaicunoscută a disputei dintre trusturile internaționale, susținute temeinic de marile puteri cointeresate, pentru acapararea principalelor rezerve de țiței de pe glob. Aceasta este o epocă marcată profund de „febra petrolului”⁵, o perioadă istorică în care s-au legat mari speranțe de simpla posesiune a „aurului negru”. Acum încep să se dea lupte aprige pentru stăpânirea lui. Problema petrolului nu a constituit decât o verigă în lanțul contradicțiilor interstatuale, cărora primul război mondial și tratatele de pace care i-au urmat nu le-au putut pune capăt.

Cel mai puternic conflict apare între foștii aliați: S.U.A. și Marea Britanie. Chiar dacă nu s-a transformat într-o luptă armată, a îmbrăcat totuși aspectul unui veritabil „război al petrolului”⁶. La acest conflict generat de împărțirea resurselor petrolifere și a pieții produselor petroliere au mai participat într-o măsură mai redusă și, în principal, în calitate de parteneri ai principalilor adversari: Franța, Olanda, Belgia, Italia.

În ceea ce privește soarta petrolului românesc, în plan teoretic, au fost avansate multe propuneri interesante. Majoritatea însă vor fi relansate după terminarea primului război mondial. În practică, însă, nu s-a înfăptuit decât un singur punct important al politicii naționale petroliere: preîntâmpinarea, după anul 1905, a monopolizării terenurilor petrolifere ale statului de către marile companii internaționale.

Acest aspect al politicii petroliere antebelice a avut un revers mai puțin fericit, și anume: statul român, urmărind „conservarea” și „apărarea” cu orice preț a propriilor zăcămintă de țiței, a ignorat, după însăși opinia lui Vintilă I. C. Brătianu, punerea în valoare sau îndrumarea industriei respective „în cadrul marilor interese naționale puse în joc de petrol”⁷.

După terminarea războiului mondial, industria petrolieră din România a intrat în perioada refacerii. Având interese strategice și economice similare, Aliații din cadrul Antantei au insistat ca, în timpul retragerii din Muntenia, în toamna și iarna anului 1917, toate capacitățile industriei petroliere românești, indiferent de capitalul investit, să fie distruse. Paguba s-a ridicat la suma de aproape 600 milioane lei aur⁸. A fost nevoie să se înlăture mai degrabă distrugerilor provocate în 1916 și care, numai în parte, fuseseră reparate de germani⁹.

În România, perioada refacerii industriei petroliere s-a prelungit - ca și în restul ramurilor economiei naționale - destul de mult: 1918-1924. Cauzele s-au datorat

⁵ Jacques de Launay, Jean-Michel Charlier, *Istoria secretă a petrolului. 1859-1984*, Editura Politică, București, 1989, p. 61.

⁶ Gheorghe Buzatu, *Problema petrolului românesc și naționalizarea subsolului minier în 1923*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”*, t. VI/1968, p. 145.

⁷ Vintilă I. C. Brătianu, *Petrolul. Politica de stat în legătură cu noua Constituțiune și punerea în valoare a bogățiilor naționale*, București, f. 3.

⁸ *Ibidem.*, p. 39.

⁹ Gr. Antipa, *L'Occupation ennemie de la Roumanie et ses consequences économiques et sociales*, București, 1923, p. 159.

situației generale a țării după război, precum și numeroaselor dificultăți proprii ale industriei de țitei în perioada respectivă. În general, se consideră că indicele semnalizator al terminării refacerii industriei petroliere l-a constituit atingerea nivelului antebelic al producției.

Producția de petrol brut a României a evoluat după anul 1918 astfel¹⁰:

Anul	Producția petrolieră a Regatului României în tone
1919	920.488
1920	1.034.138
1921	1.163.315
1922	1.365.830
1923	1.515.658
1924	1.851.303

Forumul mondial ce a procedat la elaborarea tratatelor de pace care au fost prezentate de statele învingătoare în primul război mondial învingșilor și-a început lucrările la Paris la 18 ianuarie 1919. Negocierile purtate în capitala Franței s-au desfășurat sub semnul supremației de jure și de facto a puterilor Antantei - Franța, Marea Britanie, Statele Unite ale Americii, Italia și Japonia. Germania și foștii ei aliați au fost excluși de la tratative. Statelor învinse li s-a recunoscut doar dreptul de a face observații pe marginea proiectelor tratatelor, dar Antanta nu era obligată să țină cont de doleanțele exprimate.

La Conferința de la Paris, reprezentanții marilor puteri au încercat să asigure dominația politică, economică sau militară a țărilor lor în diverse regiuni de pe glob. Pentru atingerea țelurilor urmărite, ei au colaborat îndeaproape ori au fost divizați, de la caz la caz. A fost evidentă și dorința lor de-a „tutela” într-un fel chiar și unele țări care, în cursul războiului, luptaseră de partea Antantei - Cehoslovacia, Polonia, România¹¹. Tratatelor elaborate au purtat amprenta tendințelor semnalate. Ca un fapt deosebit de important și pozitiv, trebuie reținut că sistemul tratatelor de pace a reflectat procesele obiective desfășurate în cursul sau la sfârșitul conflictului mondial, sancționând, de pildă, refacerea statului polonez, formarea statului cehoslovac și constituirea statului național unitar român¹².

La Conferința pariziană un loc important în cadrul dezbaterilor l-au avut chestiunile economice. Alături de cele politice, militare, teritoriale sau juridice, acestea au amenințat deseori să provoace un furtună între foștii aliați din cursul războiului. Fiecare dintre puterile învingătoare a încercat să-și consolideze sau să-și extindă pozițiile economice în diferite regiuni de pe glob, chiar cu prețul sacrificării alianțelor politico-militare statornicite între 1914 și 1918. În vara anului 1919, Vintilă I. C. Brătianu și R. Angelescu remarcă, pe bună dreptate, că politica economică a marilor

¹⁰ *Moniteur du Petrole Roumain* (în continuare se va cita M.P.R.), nr. 8 /15.04.1931, (supliment).

¹¹ C. Bușe, Gh. C. Cazan, N. Z. Lupu, *Istoria universală contemporană, 1, 1917-1945*, București, 1979, p. 133-136.

¹² Emilian Bold, *Unele probleme privind participarea delegației române la Conferința păcii (1919-1920)*, în *Analele Științifice ale Universității "Al. I. Cuza"*, Istorie, Iași, t. XIV/1978, p. 29.

puteri la Conferința de pace era dictată de „necesitatea de a avea materii prime și locuri libere de desfacere a produselor”¹³.

Areopagul de la Paris avea să consacre termenul de diplomatie a petrolului, ale cărei efecte s-au resimțit mai ales în negocierile de culise. Așadar, delegația României la Conferința de pace a activat în capitala Franței în condițiile în care lupta dintre marile puteri pentru acapararea rezervelor petrolifere de pe glob se desfășura cu maximum de intensitate. În fruntea delegației române se afla Ion I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri și ministrul Afacerilor Străine în perioada noiembrie 1918 - septembrie 1919.

Încă de la începutul șederii sale la Paris, Brătianu a intrat în conflict cu marii aliați într-o serie de probleme care interesau direct România: respectarea tratatului încheiat în august 1916 între țara noastră și Antantă; regimul minorităților; problema reparațiilor de război și a tranzitului etc. În toate chestiunile semnalate, marii aliați au încercat să impună României condiții grele, cărora premierul Brătianu le-a opus o politica de rezistență, sprijinită în țară de către partizanii săi liberali și dar respinsă de toate celelalte grupări politice românești. Linia politică urmată de Ion I. C. Brătianu la Paris a condus lent dar sigur la înrăutățirea relațiilor dintre România și Aliați, care nu au admis împotriviri la recomandările lor. Apogeul acestei conduite l-a reprezentat refuzul României de a-și pune semnătura pe tratatul de pace cu Austria și retragerea premierului român de la conferință la 2 iulie 1919. În a doua jumătate a anului 1919, raporturile dintre România și Consiliul Suprem au de venit și mai încordate, în urma schimbărilor operate de reprezentanții acestuia în diversele organisme ale areopagului păcii¹⁴.

După cum atestă documentele, problema petrolului s-a aflat în anul 1919 între factorii care au contribuit într-o măsură importantă la determinarea caracterului raporturilor dintre România și puterile Antantei. În martie-aprilie 1919, în culisele Conferinței de pace, s-a realizat o alianță anglo-franceză, operantă în domeniul „aurului negru”, în urma tratatelor dintre Walter Long, ministrul britanic al Afacerilor Petroliere, și H. Berenger, comisarul francez al combustibililor. Acordul încheiat (Long-Berenger Agreement), care a prefătat întru totul renumita Convenție petrolieră de la San Remo, stabilea principiile cooperării cordiale dintre Paris și Londra în unele din principalele regiuni bogate în țiței de pe glob: România, Asia Mică, coloniile și protectoratele franceze, coloniile britanice, Galiția și zone ale fostului Imperiu Rus.

Tratativele au fost purtate de Walter Long și H. Berenger în timpul Conferinței Păcii de la Paris din 1919, fără știrea aliaților americani. În cele din urmă, la 6-8 aprilie 1919, s-a încheiat un acord secret franco-britanic care prevedea în linii generale: transferarea către Franța a 20% din fostele interese ale lui Deutsche Bank la Turkish Petroleum Co. și promisiunea de a i se mai acorda încă jumătate din procentul de 10% cuvenit guvernului irakian; cooperarea anglo-franceză (în proporție absolut egală de câte 50%) în concesiunile care urmau a fi obținute în România, Galiția și Rusia

¹³ Gheorghe Buzatu, *Problema petrolului românesc la Conferința păcii de la Paris din anul 1919*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”*, Iași, t. VII/1970, p. 225.

¹⁴ Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, Editura Cartea Românească, București, 1933; Gheorghe Buzatu, *op. cit. passim*.

Sovietică; în fine, fiecare parte ceda celeilalte dreptul de a participa în proporție de 34% la exploatarea zăcămintelor petrolifere din propriile colonii¹⁵. Acordul de la San Remo, care-i excludea pe americani și pe italieni din unele regiuni petrolifere de pe glob, a rămas un timp secret¹⁶.

La 25 mai 1920, marele cotidian parizian *Le Temps* a publicat o sumară expunere asupra conținutului său. La puțin timp după dezvăluirile apărute în *Le Temps* și independent de ele, ziarul *Viitorul*, organul P.N.L., a făcut cunoscută partea referitoare la România a înțelegerii din 24 aprilie 1920¹⁷.

Prefațând sau însoțind acest „document surprinzător”¹⁸, economistul și publicistul liberal Vintilă I.C. Brătianu, aflat pe atunci în opoziție, îl respingea în termeni dintre cei mai categorici, exprimând „revolta întregului popor român”. Difuzarea textului integral al Convenției de la San Remo, la 25 iulie 1920 prin *Le Temps*, va surveni în legătură directă cu faptele din România: campania declanșată de liberali prin *Viitorul* și-a atins scopul și a avut ecou și peste hotare.

Cu tot acest succes mediatic, în momentul acela, orice acțiune contra Convenției ce pune România alături de Mesopotamia era tardivă, fără un folos real pentru statul român. În luna mai a anului 1920, guvernul Al. Averescu ridicase sechestrul asupra societăților Concordia, Vega și Creditul Petrolifer, consacrand astfel transferul lor din sfera lui Disconto Gesellschaft în posesia grupului aliat Compagnie Financiere Belge des Petroles (Petrofina).

Surprinși, englezii au protestat, la rege și la Averescu, și nu au recunoscut valabilitatea tranzacției decât în preajma admiterii lor la Steaua Română.

Camuflarea intereselor petroliere ex-inamice, posibilă în contextul unor intervenții directe ale companiilor petroliere internaționale și al unei orientări greșite a guvernelor de la București, s-a soldat cu pierderi considerabile pentru statul român¹⁹. Chiar dacă, după Conferința de Pace de la Paris, capacități industriale petroliere și terenuri din Vechiul Regat și din România Mare, aparținând statelor învinse, vor trece mai mult în administrarea unor companii aparținând aliaților, decât în patrimoniul statului român păgubit, România va fi până în anul 1922 principalul producător de petrol și produse petroliere din Europa²⁰.

În ciuda vicisitudinilor pe care le-a traversat industria de țitei din România între 1918 și 1924, ea a continuat să constituie un punct important de atracție pentru capitalurile străine sau autohtone. În perioada postbelică, profund dominată de o adevărată „febră mondială a petrolului”, era firesc ca rezervele petrolifere și piața românească să atragă în mod deosebit atenția companiilor internaționale, mai ales că până prin anii 1924-1925 nicăieri în lume nu se descoperiseră noi zăcămintele importante²¹. Capitalurile străine dețineau în România, încă dinainte de primul război

¹⁵ Rene Sedillot, *Istoria petrolului*, Editura Politică, București, 1979, p. 189.

¹⁶ Gheorghe Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, Editura Enciclopedică, București, 1998, p. 115.

¹⁷ Cotidianul *Viitorul*, din 13.06.1920, p. 3

¹⁸ Vintilă I. C. Brătianu, *Acordul de la San Remo*, articol apărut în cotidianul *Viitorul* din 12 și 13 iulie 1920, p. 1

¹⁹ Virgil Madgearu, *Opera camuflărilor*, în *Independența Economică*, nr. 1 /1922, p. 5.

²⁰ Gheorghe Buzatu, *România și trusturile petroliere internaționale până în 1929*, Editura Junimea, Iași, p. 9.

²¹ Oct. Constantinescu, *Contribuția capitalului străin în industria petroliferă românească*, București, f. a., p. 126.

mondial, poziții solide, iar, după 1918, au urmărit să și le consolideze și le dezvolte.

După război, o mai mare atenție s-a acordat capitalul autohton, intensificării activității sale în domeniul industriei petroliere. Înflorirea afacerilor petroliere din țară constituie o dovadă clară a sporirii interesului față de resursele petrolifere din subsolul României.

În perioada cuprinsă între anii 1918 și 1924 s-au creat nu mai puțin de 101 noi întreprinderi pentru extragerea, prelucrarea țițeiului și pentru desfacerea produselor petroliere. Cel mai mare spor (33 de întreprinderi) a fost înregistrat în anul 1922²². Numărul societăților petroliere a urcat încontinuu - de la 111 în 1920, la 160 în 1922 și 184 în 1924.

Concomitent, a sporit capitalul nominal al întreprinderilor petroliere, după cum urmează: 1,9 miliarde lei hârtie la 31 decembrie 1920, 4,2 miliarde lei hârtie la 31 decembrie 1921 și 8,7 miliarde lei hârtie la 31 decembrie 1924²³. Aceste sporuri de capital s-au făcut atât prin crearea de noi societăți, cât și prin mărirea capitalurilor societăților existente.

Ultima cale a fost preferată îndeosebi de către întreprinderile străine, iar cea dintâi de către capitalul autohton cu ajutorul căruia, după 1918, s-au pus bazele a numeroase societăți petroliere mai puternice sau mai slabe: Creditul Minier, Industria Română de Petrol (I.R.D.P.), Păcura Românească, Petrolul Românesc, Industria Petrolului Românesc, Pallas, Uniunea Petroliferă, Nafta Română, România Petroliferă, întreprinderile Petrolifere Ioan Grigorescu ș.a.

Investițiile autohtone, încurajate și de stat după război, au condus la modificarea ponderii capitalului național în ansamblul industriei de țiței din România. Astfel, după unele surse ponderea capitalului național investit în petrol ar fi crescut de la 8,10% în 1914 la circa 20% în 1921²⁴. În același timp, societăților cu capital național le-a revenit un rol mai însemnat în extragerea țițeiului. Dacă în anul 1914 ele produceau doar 2%, în 1924 au ajuns să furnizeze 28% din producția totală de țiței brut a României²⁵.

Întărirea pozițiilor capitalului național în industria de țiței nu s-a făcut în detrimentul celor deținute de către capitaliștii străini. E adevărat, statisticile postbelice consemnează o scădere ușoară a ponderii capitalurilor străine investite în petrol în favoarea capitalului autohton, dar acest fapt nu indică în mod obligatoriu și o slăbire a situației lor în industria de țiței din România. Între 1918 și 1924, capitaliștii străini au procedat la însemnate sporuri de capitaluri ale întreprinderilor lor din România. O succintă analiză a pozițiilor și rolului diverselor capitaluri străine și autohtone în afacerile de petrol din România întărește concluzia că cele dintâi continuau și după război să controleze în mare măsură destinul industriei de țiței din țară.²⁶

În 1919, marii aliați au încercat să profite de greutățile de moment ale României după război pentru a obține de la ea importante concesiuni în materie de petrol.

Prilejul nimerit pentru a trece la atac le-a fost oferit de cererile României de

²² M.P.R., nr. 2/15.01.1925, p. 105.

²³ *Ibidem.*, p. 106.

²⁴ Oct. Constantinescu, *op.cit.*, p. 129.

²⁵ Ștefan Chicoș, *Les richesses minières de la Roumanie*, în revista *La Roumanie Économique*, nr. 3-4/1926, p. 36.

²⁶ Gheorghe Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, Editura Enciclopedică, București, 1998, p. 88.

împrumut pe piețele occidentale. Aliații, Franța, cea dintâi, au condiționat imediat acordarea oricărui împrumut de obținerea unor înlesniri în ceea ce privea petrolul²⁷.

Interesul României pentru obținerea unor credite de la Aliați la începutul anului 1919 era atât de mare încât Ministerul de Finanțe din București indica Legației din Paris că guvernul era dispus să primească „orice condiții” în domeniul petrolului, numai să nu se întârzie sprijinul financiar solicitat.

În acel moment, oficialitățile de la București considerau că pretențiile Aliaților priveau doar problema furnizărilor de produse petroliere pentru piețele occidentale²⁸. Faptele ulterioare au dezmințit foarte curând această convingere, căci partenerii României nu au întârziat să avanseze cereri tot mai insistente în legătură cu petrolul românesc și delegații noștri de la Paris au fost nevoiți, din multiple motive, să le ia în considerație.

Tot diplomația pentru petrol a dirijat, din subteran, proporțiile reparațiilor de război de după Conferința de la Paris, deschiderea ori închiderea unor căi de refacere economică sau de consolidare a statului național unitar român²⁹. Pentru a se obține avantaje economice, doar 13 miliarde lei aur au fost recunoscuți de comisia de reparații, deși cheltuielile războiului purtat de România s-au ridicat la 72 miliarde lei aur³⁰. Prin acordul secret franco-britanic din 6-8 aprilie 1919 și prin Conferința de la San Remo (24 aprilie 1920), semnarii își împart egal toate concesiunile pe care le vor obține în România, Galiția și Rusia sovietică³¹. În timpul lucrărilor Conferinței și pe parcursul negocierilor privind tratatele de pace, relațiile dintre România și marile puteri ale Antantei au fost tensionate de presiunile reprezentanților acestora, dictate de propriile interese în controlarea petrolului românesc³². Alianțe scârțâiau din cauza goanei după petrol³³. Oricare ar fi fost pretendenții, producția de produse petroliere a României va crește, față de anul 1900, cu 500% până în anul 1921.

Efectele primul război mondial asupra economiei românești și, mai ales, asupra industriei petroliere au putut fi anulate doar prin aplicarea Programului avansat încă din 1911 de către Vintilă I. C. Brătianu și Constantin Hălăceanu și publicat de cei doi autori în lucrarea *Politica de stat în industria petrolului*³⁴. În acel deceniu, capitalurile străine dețineau 94% din totalul investițiilor din industria petrolieră dezvoltată în România³⁵ și însuși Vintilă I. C. Brătianu recunoștea, în anul 1923, cităm „că în România s-a afirmat mai mult teoretic o politică de stat, - poate cea dintâi din Europa - dar, pentru punerea ei în aplicare, trebuie să recunoaștem că nu am făcut decât foarte puțin”³⁶.

²⁷ Gh. I. Brătianu, *op.cit.*, p. 62.

²⁸ *Ibidem*, p. 61.

²⁹ Valeriu Florin Dobrinescu, *România la Conferințele de pace. (Paris: 1919-1920, 1946-1947)*, Editura Neuron, Focșani, 1996, p. 130.

³⁰ Gheorghe Buzatu, Ioan Scurtu, *Istoria Românilor în secolul XX*, Editura Paideia, București, 1999, p. 93.

³¹ Gheorghe Buzatu, *op.cit.*, p. X.

³² *Ibidem*, p. 114.

³³ Gheorghe Buzatu, *Problema petrolului românesc la Conferința de Pace de la Paris din 1919*, în *A.I.I.A. „A. D. Xenopol”*, tom VII / 1970, Iași, p. 225.

³⁴ Vintilă I. C. Brătianu, *Scrieri și curvântări*, II, Imprimeriile „Independența”, București, 1938, p. 299-438.

³⁵ Gheorghe Buzatu, *România și trusturile petroliere internaționale până în 1929*, Editura Junimea, Iași, p. 71.

³⁶ *Ibidem*.

Regimul minier până la 1918 conținea 19 legi și va putea fi modificat abia după promulgarea Constituției din 1923, respectiv, potrivit art. 20, devenit 19³⁷. Regimul minier constituțional impus de liberali în lucrările Delegațiunii Comisiei de revizuire a Constituției au fost respectate până anii '30.

Naționalizarea subsolului a adus statului român peste 150.000 de hectare de terenuri petrolifere, în cea mai mare parte neexplorate³⁸ și poziția de a putea negocia cât mai favorabil dobândirea de tehnologie și de capital din străinătate.

Se poate conchide că, în anii 1922-1923, acțiunile trusturilor petroliere și ale reprezentanților oficiali ai puterilor apusene au avut un rol bine determinat în includerea în art. 20 (devenit, apoi, art. 19) al proiectului de Constituție a prevederii privind „recunoașterea drepturilor câștigate“, dar nu au schimbat hotărârea guvernului român de a proceda, în cadrul precizat, la naționalizarea subsolului minier.

Oricât vor fi fost de mari presiunile externe, dreptul statului român de-a înfăptui această reformă nu a fost pus în discuție. În aceste împrejurări, adoptarea Constituției de către Parlamentul român și promulgarea ei prin decret-regal la 28 martie 1923 nu au fost însoțite de proteste oficiale, nedorite de nici una din părțile implicate. Aceasta nu înseamnă însă că faptele nu au fost urmărite îndeaproape și examinate cu atenție, la Bruxelles și Paris, la Haga, Londra și Washington.

Cheia acestei atmosfere calme, dar și a înțelegerii efervescenței evoluției ulterioare a evenimentelor stă în faptul că o dată adoptată noua Constituție a României, totul depindea de aplicarea de facto a art. 19 și de conținutul legii miniere anunțate în cuprinsul acestui articol. Se întrevedeau, deci, cu ușurință, dificultățile pe care avea să le întâmpine guvernul Ion I. C. Brătianu pentru introducerea unei noi legi a minelor, în locul aceleia din 1895³⁹.

Correspondența diplomatică ne face cunoscute eforturile sindicatului O.P.Q., anterioare promulgării Constituției României la 28 martie 1923, pentru a obține concesiuni pe terenurile petrolifere ale statului român, acesta fiind, de fapt, țelul organizației potrivit propriilor recunoașteri⁴⁰. În vara anului 1922, sindicatul se adresase guvernului român pentru o „cooperare efectivă“ în domeniul petrolului, promițând, în schimb, un mare împrumut⁴¹. Se știe că respectiva ofertă a fost susținută de reprezentanții oficiali ai puterilor apusene la București, Peter A. Jay, ministrul american la București, intervenind primul, din ordinul guvernului său și la cererea expresă a lui Standard Oil Co⁴². Exemplul lui Jay a fost urmat de alți colegi de-ai săi din Europa⁴³. Am arătat că, în preajma adoptării Constituției, britanicii au reactivat O.P.Q., deși americanii nu au agreeat procedeul, insistând pentru negocieri directe cu cabinetul Brătianu. În consecință, după promulgarea Constituției și anterior unei vizite a lui Vintilă I. C. Brătianu în unele capitale occidentale, în vara anului 1923, unii diplomați apuseni, acreditați la București, au reiterat cereri de concesiune a

³⁷ Constituția a fost promulgată în ziua de 28 martie 1923, prin Decret Regal nr. 1360.

³⁸ Gherghe Buzatu, *op. cit.*, p. 136.

³⁹ Gheorghe Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, Editura Enciclopedică, București, 1998., p. 144-145.

⁴⁰ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al României (în continuare se va cita A.M.A.E.R.), fond 71/1920-1944, Dosare speciale, voi. 63 (1922-1924), f. 1 (*Aide-memoire* din 21. 05. 1922).

⁴¹ *Ibidem*, f. 2.

⁴² *Ibidem*, f. 4-5 (nota din 21. 06. 1922 a Legației S.U.A. către Ministerul Afacerilor Străine al României).

⁴³ *Ibidem*, f. 65, 70, 75.

terenurilor petrolifere ale statului către sindicatul O.P.Q. Atrăgându-i atenția asupra ofertei lui O.P.Q., toți miniștrii i-au sugerat lui ministrului Afacerilor Străine, I. G. Duca, ca Vintilă I.C. Brătianu, ministrul de Finanțe, în cursul apropiatului său turneu occidental, să-l viziteze la Londra pe viconte Long of Wraxall, delegatul lui O.P.Q., pentru a discuta propunerile concrete ale sindicatului⁴⁴.

Trustul american Standard Oil Co. nu s-a asociat nici de această dată acțiunii celorlalți membri ai O.P.Q.-ului. La 11 iunie 1923, conducerea trustului a notificat Departamentul lui de Stat că prefera pentru moment să aștepte dezvoltarea politicii petroliere a guvernului Brătianu în raport cu prevederile Constituției. Era, în condițiile precizate, poziția cea mai indicată: pe piețele economică și financiară occidentale se continua campania împotriva României, în vreme ce, pe alt plan, se acorda maximum de interes adoptării unei legi miniere nerestrictive pentru capitalurile străine⁴⁵.

Guvernul român a beneficiat de condițiile existente. La cererile de concesiune în folosul O.P.Q., el a făcut cunoscut că nu putea să abordeze problema terenurilor statului înainte de a-și fi definitivat, prin legea minelor, programul de valorificare a rezervelor naturale ale țării. Această atitudine a cabinetului Brătianu a fost în mod categoric afirmată de ministrul Finanțelor într-o întrevedere cu diplomatul Herbert Dering, la 9 iunie 1923. Într-o scrisoare adresată lui I. G. Duca, Vintilă I. C. Brătianu relatează astfel conținutul declarației pe care i-o făcuse lui Dering: „I-am arătat situația delicată în care e pus statul român ca un sindicat, oricare ar fi el, să se formeze pentru o întreprindere a unor bunuri ale statului, pentru care acest stat nu și-a arătat încă normele după care înțelege să facă această exploatare, că n-am dori să se repete procedura luată la San Remo, când interese de același fel au fost discutate fără participarea noastră și fără a fi puse de noi, că nici o lucrare serioasă de acest fel nu s-ar putea face înainte ca statul român să nu-și fi afirmat programul său; că astăzi, când Constituția este votată și deci directivele pentru fixarea acestei politici generale a punerii în valoare a bogățiilor naturale sunt precizate, vom putea, cum este interesul nostru, să fixăm, în cadrul intereselor statului român și ale economiei naționale, programul și politica statului român”⁴⁶.

Precizările lui Vintilă I. C. Brătianu consemnau respingerea necondiționată a ofertei prezentate de companiile internaționale reunite în O.P.Q. și dovedeau hotărârea guvernului român de a aborda problema valorificării terenurilor petrolifere ale statului în cadrul unui program corespunzător cerințelor naționale.

Această hotărâre a guvernului român a fost reafirmată cu ocazia întrevederii lui Vintilă I. C. Brătianu cu Long of Wraxall în vara anului 1923, la Londra. Așa după cum a reluat în ședința Camerei Deputaților din 12 februarie 1925, Vintilă I. C. Brătianu a declarat reprezentantului lui O.P.Q. că nu putea admite să concesioneze terenurile petrolifere ale statului român în schimbul unui împrumut financiar. Ministrul de finanțe a precizat că situația financiară a țării sale era numai „momentan” dificilă, ceea ce nu însemna că România se putea dispensa lesne de bogățiile sale petrolifere.

⁴⁴ *Ibidem.*, f. 64-65 (nota nr. 108 din 6.06.1923 a Legației britanice către M.A.S. al României); *Ibidem.*, f. 69 (nota nr. 484 din 7.06.1923 a Legației belgiene către M.A.S. al României); *Ibidem.*, f. 70 (nota din 8.06.1923 a Legației franceze către M.A.S.); *Ibidem.*, f. 74-75 (nota nr. 810 din 15.06.1923 a Legației olandeze către M.A.S. al României); *Ibidem.*, f. 64.

⁴⁵ Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 149-150.

⁴⁶ *Ibidem.*

Dacă ar fi concedat petrolul, România ar fi ajuns „o țară de exploatat“ în mâinile capitaliștilor străini, o situație inacceptabilă pentru un stat independent⁴⁷.

Nu începe îndoială că marile trusturi s-ar fi împăcat cel mai bine cu instaurarea unui regim al completei libertăți a tranzacțiilor miniere, singurul ce le permitea obținerea unor concesiuni petrolifere pe perimetrele statului. În acest domeniu pretențiile capitaliștilor străini au întâmpinat însă opoziția capitalului autohton, care dorea să-și rezerve rolul principal în exploatarea perimetrelor petrolifere recent naționalizate.

Capitalul național spera că, prin înscrierea în legea minelor a unor măsuri restrictive privind concesionarea perimetrelor statului, va reuși să atingă un dublu țel: pe de o parte, să intimideze într-o măsură capitalurile străine, iar, pe de altă parte, să profite în primul rând de tranzacțiile făcute de stat cu perimetrele lui petrolifere. Guvernul român a continuat pregătirea proiectului legii miniere corespunzătoare intereselor majore ale statului. Soluțiile întrevăzute decurgeau nemijlocit din principiile programului prin noi înșine aplicat în domeniul combustibilului lichid. După indicațiile lui Vintilă I. C. Brătianu, în 1923-1924, aceste principii au fost în număr de două: 1) bogățiile petrolifere aparțineau statului, iar exploatarea lor se făcea de întreprinderile particulare; 2) la exploatarea petrolului trebuiau să participe efectiv „factorii naționali“⁴⁸.

Cele două principii menționate s-au aflat la baza programului de politică petrolieră întocmit imediat după promulgarea Constituției, la 12 aprilie 1923. Autorul lui, care după părerea noastră nu este altul decât Vintilă I. C. Brătianu, se pronunța pentru promovarea unei politici de stat active în domeniul combustibilului lichid. Dacă guvernul român a reușit o soluție pozitivă cu marile puteri în problema legii minelor din 1924, acest lucru a fost însă imposibil de realizat atunci cu cele două trusturi mondiale Standard Oil Co. și Royal Dutch-Shell, care nu au acceptat nici un moment prevederile noului regim minier și, tot timpul cât el se va aplica, nu vor înceta războiul petrolului, lupta pentru a obține abrogarea lui.

VINTILĂ I. C. BRĂTIANU – BETWEEN GREAT ROMANIA PEACE AND OIL WAR

Abstract

From 1919, the economical reasons of running the Great War moved from battlefields and blood to diplomatic offices and oil affairs. As Finance Minister, Vintilă I. C. Brătianu had to reinforce Romania's economic assets to ensure After War Recovery in full Oil War. Press campaigns, public conferences, close doors meetings, diplomatic journeys, Parliament debates and scientific studies on oil resources technology and diplomacy were Vintilă I. C. Brătianu weapons of war to protect Romanian economic borders.

This study depicts some of the most important moments of Romanian presence in the Inter-war Clash for Oil, between 1919 and 1924.

⁴⁷ M.P.R., nr. 5/1.03.1925, p. 341-344.

⁴⁸ Vintilă Brătianu, *La politique d'Etat du petrole en Roumanie a la suite de la nouvelle Constitution et de la Loi des mines*, Editura Cartea Românească, București, 1927, p. 7.